

De Regte Heide: een goed gevulde cultuur- historische koekentrommel

Toegangsweg naar de Regte Heide
bij Riels Hoefke. (Foto: auteurs)

Jan Roymans is archeoloog en werkt bij RAAP Archeologisch Adviesbureau. Wim de Jong is als beheerder werkzaam bij Stichting Brabants Landschap.

Wie online informatie zoekt over het natuurgebied de Regte Heide, krijgt al snel een foto van de gerestaureerde grafheuvels uit de prehistorie op het beeldscherm. Je zou bijna denken dat het een dodencultuur is. Is hiermee de geschiedenis van het natuurgebied verteld? Niets is minder waar. Tijdens onderhoudswerkzaamheden stuiten werknemers van het Brabants Landschap regelmatig op kuilen, greppelstructuren en kleine verhogingen waarin de hand van de mens is te herkennen. Zo begon de zoektocht van Jan Roymans en Wim de Jong naar de cultuurhistorische sporen op de Regte Heide. Een interessante gezamenlijke expeditie met onverwachte inzichten in de historische gelaagdheid van het landschap. Dit eeuwenoude cultuurlandschap vertelt een verhaal – over diep ingesleten oude paden, loopgraven, prehistorische akkers en grafheuvels en over de startbanen van het Schijnvliegveld de Kiek.

Het landschap als archiefkast

Landschappen zijn herhaaldelijk opnieuw ingericht en geordend naar de behoeften, ideeën en mogelijkheden van de tijd. Elke periode kent haar eigen processen die het ruimtelijke gebruik beïnvloeden. In het landschap zijn voortdurend sporen van menselijke activiteiten uitgewist en nieuwe toegevoegd. Nieuwere elementen of structuren liggen tussen of juist over oudere heen. Het huidige landschap is daarmee het resultaat van een wisselwerking tussen natuur en vele generaties van mensen die het landschap hebben vormgegeven. Ook de Regte Heide is geen onbeschreven blad. Uit de zoektocht blijkt dat het natuurgebied een rijke (bewonings)geschiedenis kent. De oudste menselijke bewoningssporen dateren uit de Steentijd, toen de mens zich voornamelijk voedde door jacht, visvangst en het verzamelen van voedsel. De vele grafheuvels die het gebied rijk is, getuigen van de aanwezigheid van prehistorische boeren. Ook militairen hebben hun sporen in het landschap achtergelaten.

Helikopterview

Recent is er een nauwkeurig hoogtebestand (AHN2) beschikbaar gekomen. Dit hoogtebestand bestaat uit een grote hoeveelheid metingen die een onderlinge afstand kennen van slechts 50 cm. De hoogte van elk afzonderlijk punt is vastgesteld met behulp van laseraltimetrie: een techniek waarbij vanuit bijvoorbeeld een helikopter met een laserstraal het aardoppervlak wordt afgetast. De looptijd van de laserreflectie en de stand en positie van het vliegtuig resulteren samen in een heel nauwkeurige meting van de hoogte. Een computerbewerking van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN2) geeft niet alleen de natuurlijke hoogteverschillen maar ook reliëfverschillen waarin 'de hand' van de mens is te herkennen. Dit laatste, het cultuurhistorisch microreliëf, bestaat onder andere uit ronde heuvels, een schaakbord aan aarden wallen, greppels, kuilen, rechthoekige en ronde structuren en gevlakte banen. Om deze relictten te duiden, is het noodzakelijk deze te plaatsen in de grotere historische en landschappelijke context.

Ligging van de Regte heide

De Regte Heide wordt in het oosten ingesloten door Goirle, ten zuiden ligt Aarle en ten westen Alphen en Riel. Het gebied wordt van zuid naar noord doorsneden door de beek de Oude Leij die deel uitmaakt van de bovenloop van de Donge. Op de oostelijke oever liggen de Regte Heide en Ooievaarsnest en op de westelijke oever de Brakelsche Heide en Landgoed de Hoevens. De overgang van de oost- en westoever naar het beekdal van de Oude Leij is van een nauwelijks geëvenaarde natuurlijke gaafheid. De hoge oevers grenzen aan het beekdal over een lengte van meer dan drie kilometer dat een - voor Brabantse begrippen - spectaculair hoogteverschil oplevert van bijna 5 meter binnen een relatief korte afstand. Het betreft een zeer zeldzame overgang van hoge, droge en voedselarme heide naar een laag, nat en voedselrijk beekdal. De hoogteverschillen aan de westzijde van de beek zijn minder markant. Sinds 1990 wordt een deel van het studiegebied, de Regte Heide, door Stichting Brabants Landschap beheerd als hoogwaardig natuur- en wandelgebied. Het overige deel is in bezit van Defensie en particulieren.

Sporen uit de Late prehistorie

Gedurende de Brons- en IJzertijd heeft het gebied een rijke bewoningsgeschiedenis gekend. Dit wordt weerspiegeld in zaken als grafheuvels, nederzettingen en beekovergangen. Samen vormen deze een prehistorisch cultuurlandschap waarin niet alleen werd gewoond en gewerkt, maar waar ook de doden werden begraven en rituele handelingen hebben plaatsgevonden.

Tot nu toe zijn binnen het onderzochte gebied geen nederzettingsterreinen uit de Bronstijd bekend. Dat is niet verwonderlijk, gezien het feit dat grote delen begroeid zijn met bos en heide, waardoor er aan het oppervlak geen archeologische vondsten, denk aan scherven van gebruiks aardewerk, zichtbaar zijn die naar bewoning verwijzen.

Raatakker op de Brakelsche Heide dat na computerbewerking van de hoogtegegevens zichtbaar is geworden.

De boerenerven lagen bij de akkers, vermoedelijk op de hogere terreindelen, aan de rand van het beekdal van de Oude Leij. Een dergelijke ligging op de rand van verschillende landschappelijke eenheden was in veel opzichten optimaal voor het gemengde landbouwbedrijf. Het nattere beekdal was uitstekend geschikt om het vee te laten grazen, op het drogere dekzandgebied bevonden zich de akkergronden.

Door een sterke bevolkingstoename in de IJzertijd werd het areaal landbouwgrond steeds verder uitgebreid, wat ten koste ging van het areaal eiken-berkenbos. Door het intensieve gebruik als akkerland en het tekort aan mest raakten ook de vruchtbare bodems op den duur uitgeput. De uitgeputte gronden werden achtergelaten en nieuwe akkers werden aangelegd. Vanaf de Late Bronstijd en IJzertijd ontstonden hierdoor grote akkerarealen (zogenaamde raatakkers) die doorgaans vele hectaren omvatten. De samenstellende akkertjes zijn gewoonlijk relatief klein van oppervlakte. Elk afzonderlijk akkertje is begrensd door een brede aarden wal waardoor het landbouwareaal een celvormige structuur kent.

Kaartuitsnede van de kaart van Hendrik Verhees uit omstreeks 1800. Vijfbergen betreft de groep van grafheuvels op de Regte Heide die zijn gerestaureerd. Aan de overzijde van de beek, langs de Oude Tilburgse Baan, bevindt zich de verdwenen grafheuvelgroep Zevenbergen.

Restanten van Celtic Fields, meer specifiek de brede aarden wallen die samen een dergelijke raatvormige structuur vormen, zijn met behulp van het AHN opgespoord in de bossen ten noorden van Papenmoeren en op de Brakelsche Heide. De aarden wallen zijn enkele decimeters hoog en 5 tot 10 meter breed. Ongetwijfeld hebben beide Celtic Fields een grotere omvang gekend. Als gevolg van bosbouwwerkzaamheden en landbouwontginningen zijn de wallen en daarmee het zicht op de akkertjes grotendeels verdwenen.

De boerenerven verhuisden mee naar het nieuwe akkerareaal, waardoor wordt gesproken van 'zwerfende erven'. Ten noorden van Papenmoeren werd in de zomer van 1942 "een zak vol oude scherven" opgeraapt. Later zijn deze scherven herkend als fragmenten van aardewerk uit de IJzertijd. Deze vindplaats wordt in verband gebracht met een of meerdere boerenerven uit deze periode. Ongetwijfeld bevinden zich in de directe omgeving meerdere zwerfende erven.

Vele prehistorische grafheuvels moeten lange tijd nog in het landschap herkenbaar zijn geweest. Dit

wordt bevestigd door cartograaf Hendrik Verhees die omstreeks 1800 twee grafheuvelgroepen in kaart heeft gebracht. Eén groep is aangegeven langs de huidige Oude Tilburgse Baan met als toponiem 'Zeven Bergen'. De tweede groep bestaat uit zes grafheuvels en bevindt zich op de Regte Heide; deze groep heeft op de kaart de naam 'Vijf Bergjes' meegekregen.

Met behulp van het hoogtemodel zijn de gekende en gerestaureerde grafheuvels relatief eenvoudig te traceren. Daarnaast zijn op de hoogtekaart diverse ronde heuveltjes zichtbaar die overeenkomen met de vorm van een grafheuvel. Op de Brakelsche Heide, ten zuidoosten van het militair terrein De Kiek, zijn aldus drie nieuwe grafheuvels in beeld gekomen.

Het toeval wilde dat op het perceel waar de grafmonumenten zijn aangetroffen de strooisellaag recentelijk was verwijderd. Hierdoor was een oppervlaktekartering mogelijk. Tijdens dit veldonderzoek zijn op elke heuvel enkele fragmenten prehistorisch aardewerk en crematieresten aangetroffen.

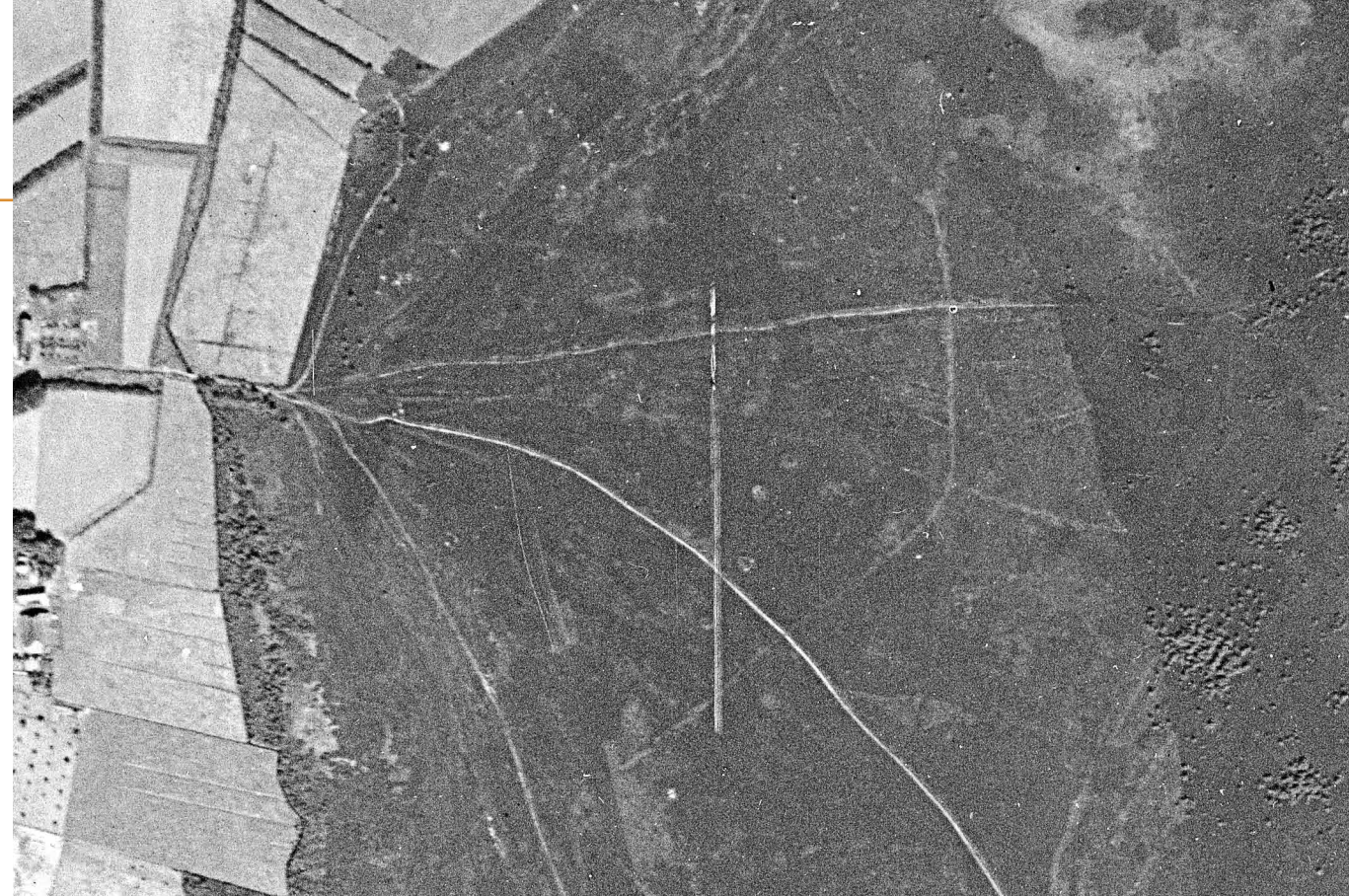
Eén van de drie ontdekte grafheuvels op de Brakelsche Heide.

Grafheuvels vormen meer dan een begraafplaats. De grafheuvels fungeerden tevens als territoriale markerings die de claim van de gemeenschap op het land symboliseerden. Door te verwijzen naar hun voorvaders die binnen hun gebied waren begraven, werd de territoriale claim gelegitimeerd. Dat wordt onderstreept door de ligging van de grafheuvelgroepen op dominante locaties in het landschap. Zo liggen de grafheuvels bijna altijd langs een prehistorische weg, een natte laagte en/of op de koppen van zandruggen. Op beide dalranden aan weerszijden van de Oude Leij hebben grafheuvelgroepen gelegen, waarvan de exemplaren op de Regte Heide tot op de dag van vandaag nog zichtbaar zijn. De door cartograaf Hendrik Verhees opgetekende grafheuvelgroep 'Zevenbergen' is verloren gegaan.

Het lijkt erop dat de grafheuvelgroepen zijn aangelegd nabij waar het beekdal zich vernauwde. Tijdens graafwerkzaamheden in 2000 zijn bij deze vernauwing resten gevonden van beekovergangen uit de IJzertijd. De resten bestaan uit twee afzonderlijke rijen aangepunte houten palen die haaks op het beekdal waren georiënteerd. De onderlinge afstand tussen de palen was circa 2 meter. Het wegdek werd gevormd door horizontaal liggende stammetjes en takkenbossen die tussen de palenrijen waren gelegd. De organische resten zijn goed bewaard gebleven omdat deze in een zuurstofvrije

omgeving, namelijk onder de waterspiegel, zijn aangetroffen. De kortste verbinding tussen de grafheuvelgroepen is precies het deel van het beekdal waar de vermoedelijk prehistorische beekovergangen zijn aangetroffen. Door de grafheuvels duidelijk zichtbaar in het verlengde van de beekovergangen aan te leggen, was de betekenis daarvan snel duidelijk voor iedereen die het beekdal via het knuppelpad overstak.

Resten van een prehistorisch knuppelpad die tijdens werkzaamheden in 2000 in het beekdal bij Het Riels Hoefke zijn aangetroffen.

pelpad overstak. "Dit gebied is van ons, want hier liggen onze voorvaders". Hiermee was de territoriale claim gelegd en ook de hieraan gekoppelde gebruiksrechten. Om deze reden is het zeer aannemelijk dat de grafheuvels hebben gelegen langs een oost-west georiënteerde, prehistorische weg.

Historische wegen

In het onderzoeksgebied zijn vele bundels van karrensporen aangetroffen. Deze laten zich fraai 'lezen' in het microreliëf. Een zeer brede bundel van rijsporen bevindt zich ten zuidwesten van de Oude Tilburgse Baan en op de Regte Heide. De karrensporen zijn veroorzaakt doordat men wanneer een spoor te diep was uitgereden of anderszins onberijdbaar was geworden weer een ander rijspoor koos. Door voortdurend gebruik, kon het vegetatiedek zich niet herstellen. Plantenwortels hielden niet langer de bodem vast. Het gevolg was

dat de rijsporen uitwaaiden. De laagten in de bundels zijn soms tot 2 meter diep ten opzichte van de opgestoven ruggen.

Het beekdal was maar op een paar plaatsen te doorkruisen. Bartholomeus van Oerle, de schoolmeester van Riel, geeft in zijn *Beschrijvingen van het dorp Riel* uit 1837 een beeld van de moeilijke passeerbaarheid van het beekdal van de Oude Leij. "Stroomopwaarts vanaf het dorp Dongen kan," zo schrijft hij, "de rivier slechts op enkele plaatsen worden overgestoken, zoals over de brug bij de kerk van Riel en bij de Aesvoirtsche Hoef (Riels Hoefke). De wegen die naar deze oversteekplaatsen leiden zijn alle opgeworpen. Tusschen deze wegen is het moeras thans nog onoverkoombaar dan met moeite en gevaar voor menschen die er zeer wel bekend zijn moeras" (ongepubliceerde notities van J. Verhagen).

Uit het bovenstaande kan worden geconcludeerd dat het dal van de Oude Leij een veenmoeras is

Luchtfoto uit 1933 van de overgang bij Riels Hoefke waarop bundels aan karrensporen richting het beekdal zijn te zien.

Gemobiliseerde militairen in Goirle in het jaar 1914.

geweest dat het verkeer tussen oost en west ten zeerste moet hebben bemoeilijkt. De bundels aan karrensporen op de Regte Heide laten een structuur zien die kenmerkend is voor een beekovergang. Op de plaats waar de bundels aan rijsporen samenkomen, ligt een eeuwenoude oversteekplaats bij Riels Hoefke waar ook de prehistorisch beekovergang is aangetroffen.

Oefenloopgraven en mitrailleursnesten

Meer dan een eeuw geleden liet de legerleiding haar oog vallen op de Regte Heide. Al in 1909 werd deze door de gemeente Tilburg verhuurd als militair oefenterrein. De uitgestrekte heidevelden zijn echter niet alleen gebruikt als oefengebied. Gedurende de Tweede Wereldoorlog vonden er ook gevechtshandelingen plaats. In beide gevallen heeft de militaire aanwezigheid zijn sporen nagelaten.

In de zomer van 1914 werden 200.000 Nederlandse mannen opgeroepen om zich te melden voor het leger. Hoewel nog onduidelijk was of Nederland wel actief in de oorlog verwickeld zou raken, moest het Nederlandse leger paraat zijn. De mobilisatie verliep voorspoedig. Hoe stond het met de geoefendheid van de Nederlandse militairen? Jan Soldaat kon zich zeker niet meten met zijn Franse of Duitse evenknie, en al helemaal niet met

de Britse beroepssoldaten. Generaal-majoor Van Terwisga, commandant van de 3e divisie, klaagde: "Wat men overal aantreft is een schijnopleiding; de geoefendheid, als men die zoo noemen mag, ligt geheel aan de oppervlakte, en zelfs ligt zij er zoo dun op, dat de onge oefendheid er veelal duidelijk doorheen zichtbaar is".

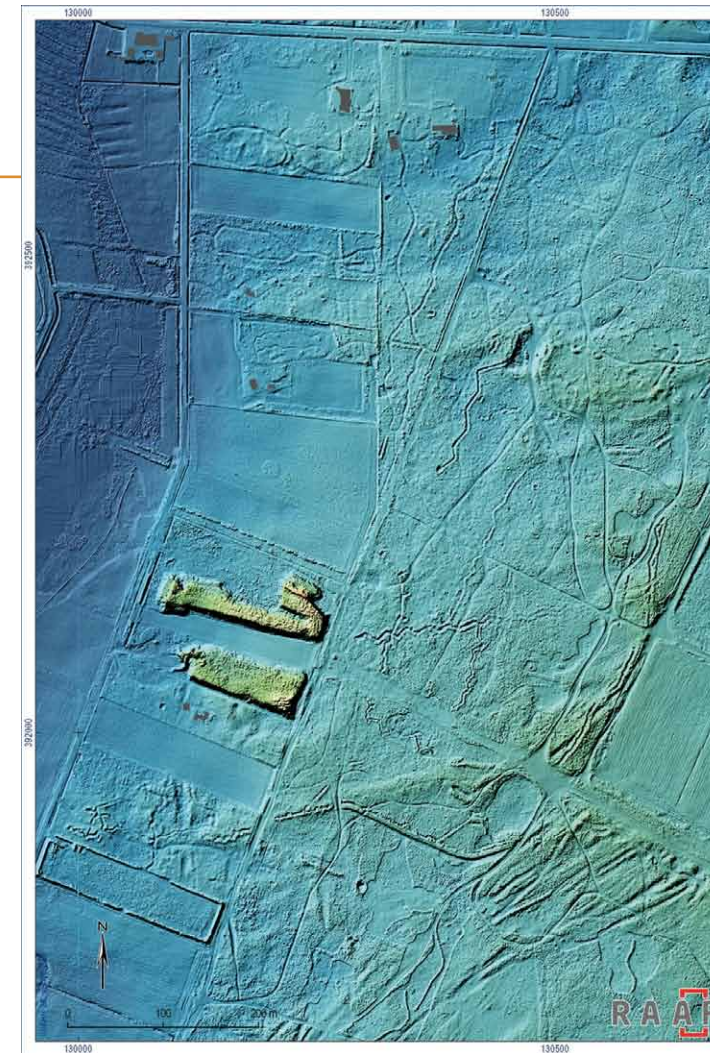
De mobilisatie en slechte geoefendheid van de Nederlands de militairen had voor de grensgemeenten een aantal gevolgen. De huisvesting van militairen, vaak in schoolgebouwen, was daar een taak van de gemeenten. Ook in Alphen, Goirle en in Tilburg werden militairen gehuisvest.

Daarnaast moesten de gemeenten gronden (bos en heide) beschikbaar stellen om soldaten te laten oefenen. Eén van die oefenterreinen bevond zich op de Regte Heide. Er werden onder andere loopgraven aangelegd. Deze loopgraven laten zich relatief eenvoudig 'lezen' met behulp van het hoogtemodel.

Het was niet ongewoon dat Koningin Wilhelmina de troepen in het veld bezocht om de soldaten een hart onder de riem te steken. Zo maakt de adjudant van de Koningin, Laman Trip, in zijn dagboek er melding van dat de Koningin in de ochtend van 19 december 1914 de soldaten op de Regte Heide heeft bezocht. Hij spreekt van een "ovatie door een paar duizend man".

De Regte Heide als oorlogsdecor

Het is niet alleen bij oefenen gebleven. Op 26 oktober 1944 trokken Britse troepen, onder andere over de Regte Heide, richting Goirle. Volgens lokale literatuur was de Regte Heide doorploegd met Duitse loopgraven, schuttersputjes en stellingen. Er zijn inderdaad vele loopgraven aanwezig. Een luchtfoto uit 1933 toont aan dat in ieder geval het merendeel van de loopgraven niet door het Duitse, maar door het Nederlandse leger moet zijn aan-

gelegd. Wel is het mogelijk dat de Duitsers bij de verdediging gebruik gemaakt hebben van het bestaande oefenloopgravenstelsel uit de Eerste Wereldoorlog en mogelijk deels daarop hebben voortgebouwd.

Schijnvliegveld 'Kameroen SF37'

Voor de bescherming van het door de Duitsers in gebruik genomen vliegveld Gilze-Rijen werd een schijnvliegveld aangelegd tussen Riel en Alphen. Onder plaatselijke bewoners is het vliegveld bekend onder de naam 'De Kiek'. De tactiek van het schijnvliegveld was wisselend succesvol in het misleiden van de geallieerde piloten die er hun bommenlast lieten vallen. Het lijkt in menig

opzicht op dat van Gilze-Rijen. Weliswaar is het van een kleinere schaal, maar het is ook gelegen nabij een spoorbaan, niet ver van een dorp, in een gebied met grotere en kleine bos- en heidecomplexen afgewisseld met akkers en weiden. Om de illusie vanuit de lucht te wekken dat er start- en landingsbanen aanwezig waren, werden er lange stroken heide ontbloot en geëffend. Hierdoor werd een duidelijk contrast gecreëerd met het omliggende bos- en heidegebied. Ook hier was afweergeschut, een bedieningsbunker, een spoorbaan waarop een nepvliegtuig via een kabel voortbewogen werd et cetera.

We laten Goirlenaar Piet de Bont aan het woord: "Over het schijnvliegveld De Kiek deden allerlei

Hoogtemodel en uitsnede van een luchtfoto uit 1933 waarop een deel van een loopgravenstelsel ten zuiden van de Rielse Dijk is te zien.

Foto van vier Duitse nepvliegtuigen aan de rand van het bos bij schijnvliegveld 'De Kiek'. (Collectie: mw. E. Voskens-van Nunen, Zeist)

Uitsnede van een luchtfoto uit 1943 waarop de startbanen van het schijnvliegveld De Kiek zijn te zien.

verhalen de ronde. Op een dag gingen we dan ook te voet over de Rielsedijk richting Alphen in de hoop er zelf iets van te kunnen zien. Na een stevige wandeling kwamen we in de bossen tussen Riel en Alphen aan en plotseling zagen we aan het einde van een zandweg in de verte een vliegtuig staan. Er was geen afrastering en geen wachtpost. Bij het vliegtuig aangekomen viel je van de ene verbazing in de andere. Een groot stuk heide was van opslag ontdaan. Aan de bosrand stonden enkele vliegtuigen met hun staart half tussen de bomen,

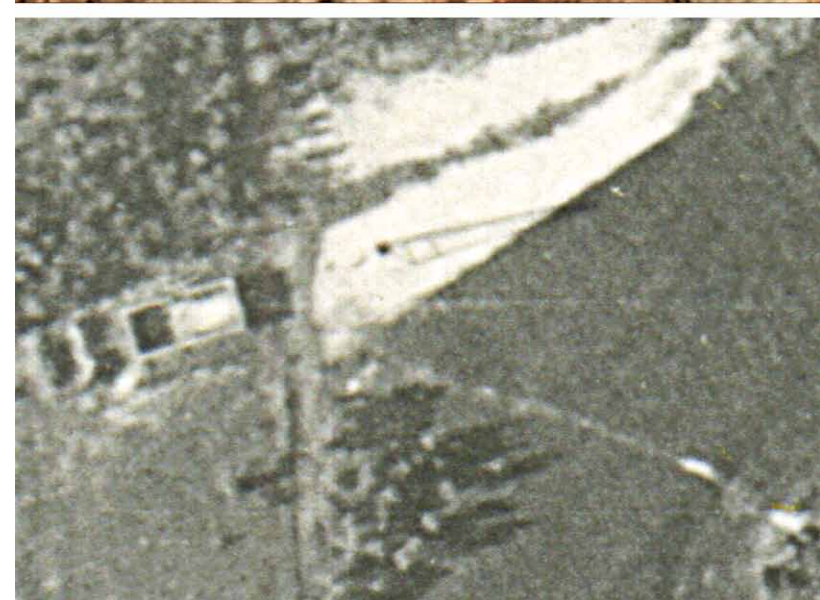
alsof ze nog half verdekt waren opgesteld. Van enige afstand leken het net echte toestellen, geschilderd in de kleuren van de Duitse luchtmacht en voorzien van Duitse kentekens. Ze waren van hout, maar zo nauwkeurig nagemaakt dat ze vanuit de lucht ook met sterke camera's onmogelijk van echte waren te onderscheiden."

Het toeval wil dat er enkele foto's zijn opgedoken van de vliegtuigen. Daarop staan Bets van Nunen en Jan Voskens, die verloofd waren en daar op het terrein op zondag wat rondscharrelden.

Frans Driesen (1930) uit Alphen wist te vertellen dat hij tijdens de Tweede Wereldoorlog met zijn vader mee mocht naar De Kiek. "Vader Jan Driesen en Martin Michielsen uit Baarle-Nassau moesten daar als losarbeiders van de Duitsers de rails, waarover de houten vliegtuigen bij tijd en wijle met een lier heen en weer werden getrokken, opschuren met een staalborstel."

Van het vliegveld zijn ondermeer nog restanten van de start- en landingsbanen en een betonnen bunker en meerdere met aarden wallen omsloten rechthoeken overgebleven. De bunker diende als schuilplaats voor het Wehrmacht personeel, dat was belast met de bewaking en het onderhoud van het schijnvliegveld en het voortbewegen van de schijnvliegtuigen.

Om het schijnvliegveld op een echt vliegveld te doen lijken, was het tevens voorzien van luchtafweer (Flugabwehrkanone; FLAK) dat in actie kwam zodra een vliegtuig binnen bereik kwam. Met behulp van het hoogtemodel zijn in de directe nabijheid van het vliegveld een viertal rechthoekige, aarden structuren aangetroffen waarbinnen mogelijk luchtafweergeschut/zoeklicht kon worden opgesteld. Mogelijk werden de aarden structuren, al dan niet wisselend, ook gebruikt als schuilplaats gedurende de bombardementen. Bij de meest westelijke aarden structuur tekent zich

in het microreliëf een markante rechthoekige structuur af. Bij controle in het veld is puin aangetroffen. Op een luchtfoto uit 1944 is op deze locatie een gebouwtje te zien. Het gaat om een rechthoekige schervenmuur die militairen moest beschermen tegen rondvliegende granaat- en bomscherven. Op dezelfde luchtfoto is een lange slagschaduw te zien, vermoedelijk van een zend- of lichtmast.

Notabwurfplatz

Niet alleen geallieerde bommenwerpers hebben hun last op De Kiek laten vallen. Ook Duitse

In het microreliëf zichtbare rechthoekige structuur met daaronder een uitsnede van een luchtfoto uit 1944 met daarop de rechthoekige scherfmuur en de slagschaduw van een (zend- of licht) mast.

Uitsnede van een luchtfoto uit 1944 met daarop in het landschap gemarkeerd de letter N met daaromheen vele bom- en mijnkraters.

piloten hebben op deze plaats explosieven afgeworpen. Naast het bombarderen van Engelse steden was een van de belangrijkste doelen van Duitsland de blokkade van de Engelse koopvaardij, waardoor de in- en uitvoer van producten tot stilstand moest komen. Duitsland hoopte dit doel te bereiken door mijnenvelden nabij Engelse havens en scheepvaartroutes aan te leggen en door het uitvoeren van luchtaanvallen op transportschepen. Duitse piloten op vliegveld Gilze-Rijen hadden onder andere tot taak, met behulp van een parachute, zeemijnen te leggen in de Noordzee en schepen te bombarderen met de bedoeling de scheepskonvoeien van de geallieerden zoveel mogelijk averij op te laten lopen. Bommenwerpers die om een of andere reden hun op scherp gestelde

afwerpmunitie niet op de gewenste plaats konden afwerpen, moesten van hun gevaarlijke lading af zien te komen. Dit was nodig om veilig te kunnen landen. Voor het droppen daarvan was een speciale zone ten oosten van het schijnvliegveld gereserveerd. Om de afwerpzone voor de piloten zichtbaar te maken, was de plek gemarkeerd met de in de ondergrond uitgestoken letter N. De N staat voor Notabwurfplatz.

Behalve bommen werden er ook zeemijnen afgeworpen. Een zeemijn werd hangende aan een enorme parachute gedropt op De Kiek.

Op vliegveld Gilze en Rijen werden door de Duitse bezetter bommenrichters opgeleid die op de Brakelsche Heide oefenden in het bombarderen. Getuige hiervan zijn enkele fragmenten van beton-

nen bommen die tijdens bouwvoorverschralingen ter hoogte van de noodafwerplek zijn aangetroffen.

Beleefbaar maken en ontsluiten

De cultuurhistorische relictten op en rond de Regte Heide tonen de hand van de mens door de tijd, het zijn haar ware identiteitsdragers. Een groot deel van het gebied wordt tot op de dag van vandaag door Brabants Landschap echter primair beheerd als natuur- en recreatiegebied. Gewapend met de verkregen kennis zal het beheer van de cultuurhistorische overblijfselen meegenomen worden in dat beheer

Niet alleen fysiek. Terreingidsen, heemkundekringen en het IVN zijn geïnformeerd met lezingen en rondleidingen. Daarmee behoorden zij tot de eersten om de vruchten te plukken van het in de proeftuin Regte Heide verricht onderzoek. De komende tijd wordt bekeken welke cultuurhistorische relictten zich lenen op welke wijze ontsloten te worden in cultuur-toeristische en educatieve zin. Een bijzonder project dat als direct gevolg van het onderzoek breed is opgepakt is dat van het schijnvliegveld. Dat zou moeten gebeuren met een object en paneel langs het (recreatief) fietspad, het Bels Lijntje tussen Goirle en Alphen ter hoogte van het voormalig terrein vordert. Gedacht wordt aan een door een kunstenaar hedendaags vormgegeven Messerschmitt en een reconstructie van het militair terrein op het moment dat het in gebruik was. Dit ambitieus plan, waarin ook betrokken de bunker uit die tijd vordert. Het zou mooi zijn als in 2019, met de viering van de 75-jarige bevrijding van Brabant, dit gerealiseerd zou zijn. ■

Foto van een zeemijn die met parachute bij De Kiek is afgeworpen. (Collectie: Pieter van Eijck, Alphen)